

HANIŠOVÁ, Viktorie. 2019. *Rekonstrukce*. Brno : Host.

DENISA BALLOVÁ

Ako mohla zabiť seba a svoje dieťa?

Volala sa vznešene – Angelika, no v triede sme jej nehovorili inak ako Angie. Nosila krátke vlasy a o svojej mame vôbec nehovorila. Na všetky rodičovské združenia chodil jej otec, sympatický pán s jemným úsmevom, ktorého Angie bez pochyby milovala. Čakával ju na chodbe, silno ju objal a odviezol ju za kamarátkami vždy, keď bolo treba. Nikto sa tomu v triede nečudoval, hoci ani jedna z jej spolužiačok nemala s otcom taký výborný vzťah. Až neskôr sme sa dozvedeli, že Angelikina mama zomrela na rakovinu. Odvtedy sme sa téme našich mám v šatni po telesnej vyhýbali, deň matiek sme ani nespomínali a chceli sme to Angelike čo najviac uľahčiť. Nebolo treba, zvládala to s prehľadom podobne ako Mária. Jej mama si však smrť dobrovoľne vybrala. Krátko po narodení Máriinej sestry upadla do depresie, nič ju nebavilo, deti netešili, manžel nepodporoval. A tak v jedno popoludnie vykročila na povalu, chytila manželovu poľovnícku zbraň a zastrelila sa. Eliška o mamu prišla, keď mala deväť rokov. Vrátila sa do tichého bytu na pražských Vinohradoch, nepočula plač mladšieho brata ani kroky svojej mamy. Vyzula si topánky a šla vpred. Napokon našla ich telá, šnúru od vysávača a veľa krvi. Kým prvé dva príbehy sú skutočné, ten tretí sa odohral v knihe. Napísala ho česká autorka Viktorie Hanišová pod názvom *Rekonstrukce*. Vo svojom treťom románe približuje príbeh Elišky, ktorá prišla o bezpečie a rodinu pre vraždu svojho brata a maminu samovraždu. Ako dospelá žena sa snaží zistiť, čo sa stalo, prečo sa jej mama odhodlala k takému príšernému činu a prečo všetko navôkol rozmetala.

MARTINA BUZINKAIOVÁ

Rekonštrukciou k dekonštrukcii

V novej próze Viktorie Hanišovej *Rekonstrukce* (2019) opäť dominuje ženská postava, ktorá sa ocitá v centre niekoľkých navzájom prepojených problémov. Podobne ako v predchádzajúcich knihách *Anežka* (2015) a *Houbařka* (2018) sa aj *Rekonstrukce* tematicky viaže na dysfunkčné vzťahy (najmä medzi matkou a dcérou), zlyhávajúce rodičovstvo, materstvo či hľadanie vlastnej identity. Život Elišky Součkovéj, hlavnej postavy a rozprávačky, je ovplyvnený traumou z minulosti – matka zabila jej mladšieho brata Mikuláša a následne i seba. Detstvo je Eliška nútená prežiť u samotárskej tety Leonie bez toho, aby jej niekto vysvetlil, čo sa stalo. Po vyše desaťročnej prázdnote sa rozhodne vyhovieť svojej túžbe po odpovediach a pustí sa do rekonštrukcie osudného dňa, ale aj motivácie vlastnej matky. Eliška však zabudne na to, že nie na všetky otázky existuje odpoveď a prílišné lipnutie na minulosti môže negatívne ovplyvniť aj tých, čo smrti ušli.

S centrálnym motívom rekonštrukcie sa pracuje na viacerých rovinách, najzjavnejším je jeho použitie v detektívnej línii príbehu. Protagonistka sa situuje do pozície vyšetrovatelky a vypočúva kohokoľvek, kto by mohol o matke niečo vedieť: susedku s tenkými ušami, vlastnú tetu, matkinu bizarnú kamarátku alebo umierajúcu psychologičku. K pátraniu pristupuje vecne, premyslene a zdanlivo nezaujato. Usiluje sa kúsok po kúsok zaplniť prázdne miesta aj skúmaním vlastných snov a spomienok, ktoré sú však „nespolehlivá záležitosť. *Paměť se mění spolu s tím, jak co zažíváme. Vzpomínky se přepisují. To, co si vybavuješ, je vlastně pouhý otisk, nebo spíš*

Vražda dieťaťa vlastným rodičom je v každej civilizovanej spoločnosti považovaná za najhorší zločin. Z toho vychádza aj česká spisovateľka. Eliškinu mamu síce nesúdi a vykresľuje ju len v náznakoch, to však dej neprospejeva, keďže ide o druhú najdôležitejšiu postavu románu. Podobne povrchno je spracovaná aj postava Elišky – najskôr zakríknutého dievčaťa, ktoré sprvu rieši to, prečo sa o ňu stará teta a nie vlastný otec. Krátko pred maturitou sa náhodou dostane k záznamom, ktoré jej pripomenú deň, keď sa jej život rozdelil na dve poloviny, jež sa už nedaly spojiť. *Abych přešla přes vysokou silnou zeď za dívkou, se kterou jsme si kdysi dávno bývaly blízké, ale teď už jsme*

řetězec otisků původní vzpomínky“ (s. 192). Očakávané postupné odhaľovanie relevantných indícií a informácií chýba, hlavná postava neprestajne naráža na absurdné správanie niektorých ľudí, nelogickosť výpovedí, hromadenie čoraz väčšieho množstva nejasností a nevyriešených otáznikov. Opakované stretnutia s nezmyselnosťou a prázdnotou presvedčivo svedčia nielen o komplikovanosti, komplexnosti života ako takého, ale aj o tom, že na niektoré otázky neexistuje uspokojivá odpoveď.

Zvolený kompozičný postup detektívky pôsobí spočiatku dynamicky a atraktívne, pretože nás vtáhuje do čítania už úvodnou scénou s nenápadnými detailmi, ktoré anticipujú nadchádzajúci čin: *„Chvátá. Nevyhýbá se loužím a občas zavadí ramenem o kolemjdoucí. V jedné ruce drží igelitovou taštičku s obrázkem zeleného kříže, která se s každým krokem zhoupne. Druhou rukou za sebou táhne malého chlapce. Kluk jí sotva stačí, i když skoro běží“ (s. 9).*

V krátkom pohľade na obe postavy je obsiahnutých niekoľko informácií o vražde: taška s nákupom z lekárne (lieky na uspatie chlapca), netrpezlivosť matky, zastávka na pieskovisku (budúce svedkyne) a pod. Počiatočná práca s gradáciou však pomaly slabne a oproti predchádzajúcim Hanišovej dielam sa kompozícia zjednodušuje. Eliškin príbeh sa odvíja chronologicky, bez väčších digresíí, ktoré by mohli rozprávanie obohatiť či prehĺbiť.

Dôvodom pátrania po odpovediach je najmä vyjasnenie si vzťahu matky a dcéry: *„Necítila jsem k ní zášť, lásku, a dokonce ani vztek. Necítila jsem k ní vůbec nic. Nijak mi nechyběla. Sužovala mě jen šíravá bolest z nevědomí, proč to udělala. Proč mě tu nechala“ (s. 97).* Rekonštrukcia sa tak nevzťahuje len na konkrétny čin vraždy, ale aj na odhalenie charakteru vzťahu matky k dcére. Materstvo a rodičovstvo, podobne ako v predchádzajúcich knihách, sú v próze tematizované ako nefunkčné a zlyhávajúce.

spolu neměly nic společného. Stále žila se svou maminkou, tatínkem a malým bráškou ve velkém světlém bytě na Vinohradech s vzrjícími parketami, kam za bouřky zatékalo. Nosila pořád zapletený cop, ve školní jídelně ji nejvíc chutnala koprovka a trápila se, že neumí pořádně nakreslit koně. Nikdy neoslavila desáté narozeniny“ (s. 38).

Eliška najskôr bojuje s túžbou zistiť o svojej mame čo najviac, postupne sa však topí a namiesto odpovedí nachádza len ďalšie otázky. Práve tam sa ukrýva slabina románu, ktorého témou má byť materstvo. Matka zostáva centrom deja, či už v podobe Eliškinej mŕtvej mamy, alebo samotnej Elišky, ktorá neskôr porodí. Dilemám, ktorým čelia ženy pre svoju novú úlohu, sa však Hanišová nevenuje. Kľže po povrchu, keď opisuje Eliškinu tetu Leoniu alebo mamino dvojča, tetu Martu, ktoré pristupovali k materstvu odlišne. Ich životné príbehy sú podané ako v zrýchlenom filme, v jednej krátkej kapitole, alebo sú roztrúsené v deji, no stále zostávajú podobne neznáme ako Eliškina mama Kateřina, ktorá na začiatku románu zomiera. Rovnako sú slabo vykreslené aj ďalšie ženské postavy – Eliškina kamarátka Romana, ktorá nemá žiadnu výraznú črtu, nijako sa nevyvíja a zostáva nudná, hoci podstupuje rozhodnutia, s ktorými možno len súhlasiť. Ešte horšie je na tom Eliškina najlepšia kamarátka zo základnej školy. Jana sa mihne v deji len v pár odsekoch, hoci by si zaslúžila oveľa lepšie spracovanie. Hanišová o nej prezradí len to, že ju doma ako dieťa (pravdepodobne) fyzicky trestali, aby sa ako dospelá psychicky trestala sama. Vychudnutá postava a alkoholový opar sú síce vhodné narážky, ale pri románe o materstve a ženskosti nepostačujú. Tobôž, keď je takých náznakov v románe príliš aj na pozorného čitateľa a pozornú čitateľku. V knihe *Rekonstrukce* sú takisto zbytočné postavy – Eliškin priateľ Miguel, ktorý pre dej nie je ničím podstatný a len ho zaťažuje.

Po vražde otec prepadol alkoholu, psychicky neunesol novú situáciu a o dcéru neprejavil záujem. Eliška tak od detstva trpí deficitom intímnejších rodinných vzťahov, keďže náhradná matka, Leonie, k nej pristupuje s odstupom a chladom. Hoci sa so širšou rodinou stretáva každoročne na vianočnom večierku, k zblíženiu nedochádza. Stereotyp matky je v príbehu demýtizovaný, obraz starostlivej, obetavej a láskavej osoby narušený: *„Tvoje máma byla prostě vždycky divná. (...) Podle mě byla jednoduše blázen. Něco u ní zkrátka neštymovalo, ale nedokážu to přesně pojmenovat“ (s. 80).* Okrem obrazu Eliškinej matky sa v texte konkretizuje materstvo aj prostredníctvom iných postáv, napríklad cez kamarátku Romanu (slobodná, neistá, unavená, vystrašená, mladá), tetu Martu (bez detí, ale láskavá, utrápená), ale i samotnú Elišku. Vnímanie materstva ako rôznorodého a komplexného fenoménu je potlačované Eliškiným zovšeobecňujúcim prístupom (prenášanie matkiných vlastností na všetky ostatné matky). Dôsledkom takejto projekcie negatívnych asociácií je tvorba „prototypu“ zlej matky. Zúžené videnie skutočnosti a neschopnosť rozlišovať jemné nuansy materstva vedú Elišku k presvedčeniu, že všetky ženy sú potenciálnou hrozbou pre svoje deti: *„Nemohla by Romana Haničce ublížit? Zdála se být úplně jiným člověkem než dřív. (...) Co když se jednou neovládne a něco miminku provede?“ (s. 107); „Na ulici a v dopravních prostředcích jsem pozorovala, jak se matky chovají ke svým dětem. Sebemenší zlý pohled věnovaný dítěti jsem vyhodnotila jako ohrožení“ (s. 255).* Takýto skreslený pohľad nie je v plnej sile prítomný hneď od začiatku, v próze sa pracuje s jemnou a často nenápadnou gradáciou. Mnohé napohľad nepatrné detaily sa spolupodieľajú na vytváraní celkového obrazu psyché postavy, ktorý nadobúda čoraz znepokojujúcejšie kontúry.

Kumulovanie neúspechov v detektívnom pátraní a problémov vo vzťahoch vzbudzuje

Hoci Hanišová dodáva príbehu dynamiku formou krátkych kapitol s niekoľkými údernými vetami, spomaľuje ho nadbytočnými dialógmi.

Až v druhej polovici sa tempo ustáli, keď sa začína meniť psychika hlavnej postavy. Ťažisko sa presúva k Eliškiným monológom a prípadom matiek, ktoré zabili vlastné deti. Hanišová stupňuje napätie, keď tieto prípady predstavuje, aby nakoniec ukázala, že ani jeden sa nezhoduje s tým, ktorý sa odohral v pražskej rodine:

„Podle toho, jak mi matku popisovalo její okolí, jsem uvažovala i o možnosti, že matka byla psychopatka a chápala Mikyho jako přítěž. Proč by ale Mikyho vraždu nenaaranžovala jako nehodu, a hlavně, proč by pak zabíjela i sebe? Nebo se činem chtěla někomu pomstít – tátovi, kterému zabila jediného syna, nebo snad dokonce i mně? Mohla nás oba tak strašně nenávidět?“ (s. 250).

Hanišová sa nevenuje duševnému stavu matiek, ktoré zabili svoje deti, len ich prosto vymenúva a stroho popisuje. Jedna to urobila z pomsty, iná preto, aby jej exmanžel nedostal potomka do opatery, ďalšia zločin spáchala v opitosti. Prečo však vraždila Eliškina mama? Táto najdôležitejšia otázka sa vinie príbehom a Hanišová spolu s hlavnou postavou na ňu nazerá zo všetkých strán, obracia každý detail vraždy a samovraždy, ale nedokáže ju zodpovedať. Občas je to už únavné a zbytočné.

Po románe *Houbařka*, ktorý bol vynikajúco vystavaný a hlavná postava perfektne vykreslená, prišla Hanišová s knihou *Rekonstrukce*, kde opäť nadviazala na komplikovaný vzťah medzi matkou a dcérou a na postavenie ženy v rodine a v spoločnosti. Horšie však je, že namiesto toho, aby sa česká autorka v tejto téme pohla dopredu, rozanalyzovala psychiku svojej hrdinky, možno len v náznakoch vysvetlila, ako ženy dokážu zabiť svoje dieťa, ktoré v bolestiach privádzajú na svet, zastala a začala cúvať. Je to škoda, pretože v téme materstva a úloh, ktoré

u protagonistky pociť bezvýhodiskovosti a zbytočnosti hľadania, na čo symbolicky odkazuje i scéna s vykopávaním truhličky z detstva: *„Prsty jsem měla špinavé a od kořenů rozedrané, rama na mě od těžké práce bolela. Znovu jsem uchopila lopatku a vši silou jí máchla do díry. Ozval se dutý zvuk. (...) Na zem vypadl vlhký zahnědlý list papíru. (...) okamžitě se mi začal drolit mezi prsty. Inkoust byl rozpítý a zcela nečitelný. (...) Vrátila jsem papír do truhličky a zaklapla ji. Nejistila jsem vůbec nic“* (s. 201 – 202). Napriek tomu, že pokus o „oživenie“ minulosti prináša len bolesť a „špinu“, rozprávačka od snahy pátrať neupúšťa. Naopak, vytvára sa u nej závislosť (napríklad opakované pozeranie videí o vraždiacich matkách), čoraz intenzívnejšia fixácia na matku a vraždu, na „čierne vrece“ (plné poznámok, rodinných fotiek), ktoré nie je schopná definitívne vyhodiť a očistiť sa: *„Tou dobou jsem v myšlenkách stále častěji putovala na půdu k černému plastovému pytli. Snažila jsem se tomu vši silou vzepřít. (...) Ale minulost se ke mně všemožnými způsoby vracela“* (s. 287). V medziľudských vzťahoch dochádza k niekoľkým stupňujúcim sa konfliktom, blízki ľudia Elišku konfrontujú s jej vlastným správaním: *„To ty jsi svojí matkou posedlá, ne já. Namísto toho, aby sis užívala, že máš kde bydlet a že máš nového kluka (...) tě pořád slyším skučet jenom o matce. Jak mi to mohla udělat a já jsem taková chudinka... Jestli si tu někdo nechá ničit život svojí matkou, tak jsi to ty!“* (s. 165).

Eliška je vo svojom vedomí stigmatizovaná ako obeť a lipnutím na minulosti si odmieta uvedomiť pravú hodnotu toho, čo má (z priateľa sa stáva manžel, po prvom synovi čaká ďalšie dieťa). Obsedantné myšlienky vyúsťujú do predstavy nezvratného osudu, ktorý môže zapríčiniť opakovanie psychologického vzorca – matka zabije svoje dieťa: *„Bylo třeba prolomit kruh, který by se uzavřel po druhém porodu. Musela jsem to dítě zničit, dokud je čas, a tak předejít tomu, co naši rodinu muselo jinak nutně postihnout“*

musia ženy zvládať každý deň, je obrovský potenciál pre vynikajúci román.

DENISA BALLOVÁ vyštudovala žurnalistiku a politológiu v Bratislave. Štyri roky pracovala v *SME*, odkiaľ v septembri 2014 odišla študovať žurnalistiku do Aix en Provence. V rámci štúdia pol roka stážovala a žila v Paríži. Na Slovensko sa vrátila v auguste 2015, aby ho opäť opustila v máji 2016 a na istý čas sa usadila v estónskom Tartu. Momentálne žije v Prahe a píše pre *Denník N*.

(s. 296). O protikladných, často ťaživých myšlienkach a stavoch „informuje“ Hanišová pre ňu typickým, deskriptívnym, jednoduchým až strohým jazykom. Pomerne pokojné plynutie narácie sa však kvôli postupujúcemu narúšaniu racionality hlavnej postavy v závere zrýchľuje a dramatizuje. Zatiaľ čo v prvej polovici knihy sa Eliška Součková javí ako relatívne vyrovnaná osoba a v jej výpovedi niet väčších excesov, v druhej časti sa nevyhýba excentrickejšiemu a radikálnejšiemu správaniu (emočné výbuchy, pokusy o potrat a pod.).

Viktorie Hanišová v *Rekonstrukci* pracuje s významovo nosným motívom rekonštrukcie naozaj premyslene. Úsilie o rekonštrukciu sa nevzťahuje len na detektívnu líniu, ale aj na vzťahovú a psychologickú. Vo všetkých rovinách nechýba práca s napätím a gradáciou, ktorá však miestami trochu stráca dych a opakovaním rovnakých postupov vedie k príležitostnej monotónnosti prózy. Občasným problémom hlavnej postavy je aj nedostatočná motivácia činov, napríklad prerušenie a opätovný začiatok pátrania svojím podnetom (napríklad skúšky v škole) nepresvedčí, reakcia na vonkajší stimul je vzhľadom na okolnosti neprimeraná. Na druhej strane sa však do popredia dostáva predovšetkým umelecky zvládnutý obraz ženy, ktorá sa napriek snahe o obnovu a pochopenie života ocitá pre lipnutie na minulosti zoči-voči vlastnej pozvoľnej dekonštrukcii.

MARTINA BUZINKAIOVÁ (1991) vyštudovala slovenský jazyk, literatúru a filozofiu na Prešovskej univerzite v Prešove. V súčasnosti je internou doktorandkou v programe teória a dejiny slovenskej literatúry. Venuje sa súčasnej slovenskej literatúre a kategórii komického v prozaickej tvorbe po r. 1989.